

Glemt metafysikk

Emily Thomas (red.)

Early Modern Women on Metaphysics

Cambridge University Press, 2018.

Oda K.S. Davanger

Universitetet i Oslo

Oda K.S. Davanger er masterstudent i filosofi ved Universitetet i Oslo, og har sammen med professor i filosofi Tove Pettersen startet en lesesirkel for studenter og stipendiater om kvinner i filosofihistorien. Det håpes at lesesirkelen en dag kan bli omgjort til emne ved universitetet.

okdavang@student.ifikk.uio.no

På mange måter er dette en bok som blir utgitt alt for sent. Det er den første antologien av sitt slag, og retter fokus på kvinnelige metafysikere som virket i den tidlige moderne perioden (16. og tidlig 17. århundre). Redaktør Emily Thomas skriver i introduksjonen at til tross for at flere antologier om moderne metafysikk allerede finnes, er kvinnelige filosofer fortsatt underrepresentert og den filosofiske kanon mannsdominert. De ni filosofene som blir omtalt i totalt 13 kapitler var alle originale og velkjente tenkere i sin samtid, men har blitt glemt i filosofihistoriens løp.

Antologien tar for seg de følgende filosofene: Bathsua Makin (ca. 1600–ca. 1675), Anna Maria van Schurman (1607–1678), Elisabeth av Böhmen (1618–1680), Margaret Cavendish (1623–1693), Anne Conway (1631–1679), Damaris Cudworth Masham (1659–1708), Mary Astell (1666–1731), Catharine Trotter Cockburn (ca. 1674–1749) og Émilie du Châtelet (1706–1749). Kapitlene har en bred tilnærming til metafysikk: Mens enkelte fokuserer på metafysikk i streng forstand, retter andre blikket mot metafysiske aspekter koblet til vitenskapsteori, bevisstetsfilosofi og etikk.

Av disse ni filosofene er det én som dominerer denne antologien: den engelske filosofen, forfatteren og vitenskapskvinnen Margaret Cavendish. Valget om å vie hele fire kapitler til hennes tenkning blir i introduksjonen rettfærdiggjort av redaktøren med at hun skrev mer om metafysikk enn de andre. Jeg vil først gjennomgå de fire kapitlene som omhandler ulike deler av Cavendish' metafysikk, før jeg omtaler to andre kapitler som jeg synes utmerket seg i antologien, uavhengig av antologiens temainndeling. Til sist ret-

ter jeg et kritisk blikk på dens metode, og vurderer om verket lykkes i å innfri redaktørens målsetninger.

DYPDYKK I CAVENDISH' METAFYSIKK

Susan James og Karen Detlefsen bidrar med hver sin artikkel om metafysiske temaer i Cavendish' naturfilosofi. I «Hermaphroditical Natures» skriver James om Cavendish' kjønne syn på natur og vitenskapelige kreasjoner. Cavendish hevder at naturvitere aldri klarer å lage noe helt nytt i naturvitenskapelige prosesser, som kjemi og mikroskopi, men skaper artefakter som er «hermafroditiske blandinger» av natur og deres arbeid som aldri kan overgå naturens originalitet. Hun argumenterer mot dem som mener at deres eksperimenter vil kunne forandre selve naturen, og ønsker å etablere en grense for hva naturvitenskapen kan oppnå. James argumenterer for at Cavendish ikke bare er opptatt av å diskreditere eksperimentelle vitenskapsfolk, men å undersøke drivkraften og begjæret bak ønsket om å «mestre» naturen, hvilket kun er en illusjon.

Detlefsen argumenterer i «Margaret Cavendish on Laws and Order» for at Cavendish' metafysikk gjør seg gjeldende i kontemporær feministisk vitenskapsteori ved å utfordre ideen om naturlover. Detlefsen synes Cavendish, til tross for hennes hierarkiske syn på naturen, også åpner for at naturlovene kan brytes – i likhet med «vanlige» statlige lover. Hovedargumentet for denne lesningen er at alle endelige deler av den uendelige naturen, ifølge Cavendish, har radikal frihet. I og med at de er rasjonelle, kan de velge ikke å adlyde slik de skal og bør. Slik redegjør Cavendish også for tilfeller av uorden. Detlefsens kapittel er verdt å lese, spesielt fordi hun viser relevansen av Cavendish' tenkning for samtidsfilosofien. På denne måten klarer Detlefsen å finne likheter mellom Cavendish og den kontemporære fysikeren og feministiske teoretikeren Evelyn Fox Keller som utga en av sine mest innflytelsesrike verk, *Reflections on Science and Gender*, i 1985. Denne sammenligningen er spesielt spennende og original. Detlefsen poengterer at dersom Cavendish' teorier hadde vært kjent i forskningen på et tidligere stadium, hadde Kellers kritikk av vitenskapen på 1980-tallet kanskje ikke vært så slående. Både Cavendish og Keller avstår fra tanken om at naturen er passiv og underlagt påtvungne eksterne lover, men hevder i stedet at naturen karakteriseres av orden som frembringer generell gjentakelse og mønstre, men som også muliggjør avvik. Slik får Detlefsen frem at kvinnelige filosofer på 1600-tallet bidro med verdifull innsikt som også er aktuell den dag i dag, både for feminisme og vitenskapsfilosofi.

David Cuning skriver i kapitlet «Margaret Cavendish on the Metaphysics of Imagination and the Dramatic Force of the Imaginary World» om Cavendish' bevissthetsfilosofi. Han viker ikke fra hennes skjønnlitteratur som filosofisk materiale, og baserer seg blant annet på den utopiske romanen *The Blazing World*, som regnes som et av de tidligste eksemplene – kanskje *det* tidligste eksemplet – på science fiction. Cuning argumenterer for at Cavendish – til forskjell fra flere kjente mannlige filosofer på 1600-tallet, deriblant René Descartes, Baruch Spinoza, og Gottfried Wilhelm Leibniz – brukte fantasi som et nyttig filosofisk redskap. Blant annet var fantasi nyttig for å kunne forestille seg en bedre verden. Slik, argumenterer Cuning, kunne Cavendish fremstille fantasi som noe rasjonelt og dermed legitimere sine utopiske fantasier om et samfunn som i større grad satte pris på kvinners intellektuelle bidrag.

Deborah Boyle retter blikket mot Cavendish' ontologi i «Margaret Cavendish on the Eternity of Created Matter», og analyserer hennes argument for evig materie. Denne artikkelen skiller seg særlig ut, siden den går i dialog med andre artikler i antologien og argumenterer imot både Detlefsens og Cunnings lesninger. Cunnings lesning av Cavendish, skriver Boyle, baserer seg på en motsigelse: På den ene siden hevder den at noe ikke kan oppstå fra ingenting, men på den andre siden hevder den også at Gud, som er omnipotent, kan skape noe av ingenting. Dette gjør at Cuning er nødt til å se bort ifra hva Cavendish sier om Gud. Boyle hevder at Cavendish ikke bare mener at vi *kan* vite noe om Gud, men også at denne kunnskapen er en viktig del av Cavendish' argument om universets evighet. Hennes teistiske argumenter bør derfor ikke avfeies, selv om de ikke-teistiske argumentene også kan brukes til å argumentere for universets evighet.

Det er liten grad av overlapp og repetisjon i de fire kapitlene om Cavendish, og antologien lykkes i å vise frem ulike sider og aspekter ved hennes filosofi. Dette vekker også en viss nysgjerrighet i leseren, som lurar på hva mer som kan sies om Cavendish' metafysiske system, og hvorfor de ulike forfatterne har så ulike tolkninger av hennes arbeid. Dessverre kommer ikke dette mangfoldet så godt frem hos de øvrige filosofene, som kun får ett eller to kapitler hver.

METAFYSIKK I BRED FORSTAND

Til tross for at de andre filosofene ikke får like mye oppmerksomhet, er det en av antologiens styrker at metafysikk forstås i bred forstand, noe som gjør at filosofer som Makin og van Schurman gis en plass. Kapitlet om Makin, som i sin samtid ble omtalt som Englands mest lærde kvinne, og den nederlandske Anna Maria van Schurman, som ble regnet som et universalgeni, var etter denne anmelderens smak et viktig kapittel. Sara L. Uckelman viser hvordan disse filosofenes argumenter for kvinners utdanning også rommer metafysiske posisjoner om kvinners natur. Et av Uckelmans poeng er at de to tenkerne argumenterte eksplisitt for ideer som senere forekom implisitt hos René Descartes og John Locke, der dualismen åpner for ukjønnede sjeler slik at kvinner og menn kan ha like utgangspunkt for rasjonalitet og refleksjon.

Det andre kapitlet som utmerker seg i denne antologien er Thomas' eget, «Anne Conway on the Identity of Creatures over Time». Problemstillingen for hennes artikkel er: Hvordan kan Conway på den ene siden forsvare at skapninger alltid er ansvarlige for sine handlinger, og på den andre siden at de kan endre seg radikalt over tid gjennom reinkarnasjon? For eksempel: Dersom en hest gjenfødtes som menneske, og den evigvarende sjelen får ny kropp, hvordan kan Conway hevde at denne sjelen fortsatt kan stilles til ansvar for tidligere handlinger? Thomas redegjør for at Conway løser dette problemet ved å vise til sjelens substans, tross i at sjeler er delt opp i mindre deler. Det betydningsfulle ved Conways arbeid er at det løser *både* individuasjonsproblemet (*the problem of individuation*), som er et problem for Descartes, og identitet over tid-problemet (*the problem of identity*). Det baserer seg heller ikke på hukommelse, slik Locke gjør. Artikkelen tar for seg et spennende og konkret problem i Conways filosofi, uten å fokusere for mye på Conways historiske kontekst og relasjon til andre kanoniserte tenkere.

VERKETS MÅL OG METODE

Dette fører til spørsmålet om hvordan antologien rettferdiggjør de kvinnelige tenkernes plass i filosofihistorien. Flere ganger blir de blir legitimert på bakgrunn av sin tilknytning til en av de store innen en allerede veletablert kanon. Cunning, for eksempel, skriver mye om Descartes og Leibniz, samt en del om Baruch Spinoza og David Hume i artikkelen om Cavendish. Descartes opptar en sentral rolle i kapitlet om Elisabeth av Böhmen, det samme gjør Leibniz og Isac Newton i kapitlene om du Châtelet. Til og med Thomas gir mye plass til Locke i artikkelen om Conway, og han får også mye plass i kapitlet om Masham. Selvsagt er noe kontekst og sammenlikning nyttig, og det kan være relevant å forklare de filosofiske problemene med hjelp fra de kanoniserte tenkerne, og vise de glemtes bidrag til den kanon vi forholder oss til i dag. Spørsmålet, som er velkjent for filosofihistorikere som ønsker å inkludere kvinnelige filosofer, er om en slik metode gjør at man ender opp med å igjen la seg dirigere av kjente menns ideer. I verste fall kan en slik metode føre til at man mister av syne god og original filosofi som ikke knyttes så lett til enkelte kanoniserte filosofer.

Dersom man likevel ønsker å bruke kanoniserte filosofer til å legitimere relevansen til de glemte, bør man gjøre dette på en måte som også fremhever betydningen av de kvinnelige filosofene for de mannlige, og ikke bare viser til innflytelsen av de mannlige filosofene på de kvinnelige – nettopp for å unngå implisitte hentydninger til at kvinners filosofi for det meste har utspring hos de mannlige filosofene. Det er derfor overraskende, for eksempel, at verken Sarah Hutton eller Thomas, som begge skriver om Conway, diskuterer hennes mulige innflytelse på Leibniz og hennes lærer og senere kollega og venn Thomas More,¹ noe som ville passet inn i en slik antologi. Anmelderen savner derfor tydeliggjøring av en spesifikk metode fra Thomas, og en bevissthet om utfordringene som oppstår når kvinnelige filosofer skal løftes frem. For eksempel kunne Thomas erkjent at antologien vektlegger å plassere filosofene i historisk kontekst, informasjon om deres biografi, og andre filosofers ideer, til tross for at dette har en tendens til å bli gjort mer med kvinnelige filosofer og risikerer å ta fokus vekk fra deres egne filosofiske bidrag.

Kriteriene for å komme med i antologien er noe uklare, og kunne også vært klargjort. Thomas kunne ha vurdert å inkludere andre som også passer inn i temaet om metafysikk i den tidlig moderne perioden, for å bidra til å utvide denne anti-kanon av kvinnelige filosofer. Noen eksempler her er den mexicanske filosofen, nonnen og poeten Juana Inés de la Cruz, Dronning Kristina av Sverige som til slutt var mer opptatt av å studere filosofi enn å regjere, eller muligens også den engelske forfatteren og tenkeren Judith Drake med Makin og van Schurman. Leseren blir ikke tydelig forklart hvorfor de utvalgte filosofene løftes frem, fremfor andre mulige valg som også kunne vært aktuelle.

Dette er ikke en bok som passer til nybegynnere i filosofi. Det forutsettes tilsynelatende at man har en klassisk skolering i filosofihistorie og fundamentale aspekter ved moderne metafysikk som leser av denne antologien, og at leseren på bakgrunn av dette introduseres til glemte, kvinnelige tenkere. Derfor passer ikke denne antologien som innføringsbok i filosofiundervisningen, der det finnes stort behov for materiale som inkluderer kvinnelige filosofer. Den passer heller for de som er interesserte i tidlig moderne metafysikk, enten

1. Se for eksempel Duran, Jane (1989). «Anne Viscountess Conway: A Seventeenth Century Rationalist» i *Hypatia* 4(1):64–79.

som et tillegg til «vanlig» mannsdominert undervisning eller forskning, eller for filosofer interesserte i å bringe kvinnelige filosofer inn i søkelyset.

Når det er sagt, står *Early Modern Women on Metaphysics* igjen som en utgivelse som tilbyr leseren en god kombinasjon av filosofihistorisk bredde og analytisk dybde. Antologien bidrar til å tøye tradisjonens grenser og åpne vei for en mer inklusiv filosofihistorie, og er på den måten både banebrytende og original. Konsekvensene av at kvinnelige filosofer ikke er inkludert i filosofihistoriens kanon, skriver Thomas, forvrenger bildet vi har av ideene fra denne epoken, fjerner på kunstig vis relevansen og tilstedeværelsen av kvinnelige filosofer som bidro betraktelig, og innskrenker de filosofiske ressurser vi burde ha tilgang til som filosofer og studenter.² Hun skriver at noen av svarene disse kvinnelige filosofene bidrar med til dyptliggende filosofiske og metafysiske spørsmål er forskjellige fra deres mannlige motparter, og i noen tilfeller kanskje bedre. Kapitlene er skrevet av flere velkjente og dyktige akademikere innen feltet, og de gjør mer enn å introdusere leseren til kvinnelige filosofer. Antologien skal fungere styrkende på eksisterende arbeid om disse filosofene, dekke denne filosofihistoriske mangelen, samt bidra til videre diskurs. Disse løftene innfrir den. Å etablere diskurs er viktig for å skape vedvarende interesse for disse ni filosofene, noe som trengs for å opprettholde disse «nye» funnene og sørge for at deres filosofi ikke blir glemt igjen. Denne antologien er et ypperlig bidrag som skaper et mer helhetlig bilde av metafysikken i tidlig moderne periode.

2. I en annen antologi, *An Unconventional History of Western Philosophy: Conversations Between Men and Women Philosophers* (Rowman & Littlefield, 2009), skriver Karen Warren (red.) at med materialet som «the recovery project» har tilgjengeliggjort så er et hvilket som helst pensum eller akademisk verk som gir en gjennomgang av Vestens filosofihistorie uten kvinnelige filosofer utdatert og direkte feil (s. 1).